

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2012 GRUODŽIO 22 D.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 46 (150)

ŠV. KALĖDŲ PILNATVĖ

Švilpauja sniego fleita, ir takelio penklinę miške, prirašytą šunų ir žmonių pėdsakų, smulkučiais aštriais garsais užpusto žiemos melodija. Tas sniego baltumas, tas sniego gausumas – ar ne iš jo, į kristalus sušalusio vandens, ir sklinda toji gyvybės šviesa? Neaštri, neagresyvi, nežilpnanti akių. Lyg banga, lyg užuolaida.

Sniego užuolaida man nuo vaikystės – pati gražiausia. Kai tik minkštos snaigės imdavo suktis tamsiame pavakario ore, nedegdavau kambary šviesos – toks paslaptingas atrodydavo snaigių sukimasis, tarsi dvasios šoktų. Žinau, kad geometrinė vandens forma yra kaip kristalo, nepaprastai taisyklinga ir harmoninga, užtat dabar, žiūrint pro langą, švelnios didelės snaigės atrodo kaip kosmoso drugiai, besileidžiantys iš juodo dangaus. Nepanašūs į mūsiškius, žemiškuosius. Kitokie, ypatingi. Šis suvokimas – vienas iš šv. Kalėdų pilnatvės.

Kosminė man atrodo ir lietuvių kalba. Išnirusi iš gelmių, kur gimė ir mirė žvaigždės, kur skleidėsi ir skliaudėsi laikas. Ji atkeliavo iš niekur kaip geometrinis vandens kristalas, dabar ji virsta sniegu, lietumi, garais, mirusiu vandeniu, gaivališka srove. Sniegas siaudžia virš Vilniaus, savo archajiška melodija užkalbėdamas senųjų bažnyčių ir pilių akmenis.

Šv. Kalėdų pilnatvei priklausytų ir žodis „dovanoti“. Ne veltui sniego kalba tokia ypatinga – juk šis žodis turi dvi reikšmes, ir tas dvireikšmiškumas ne dalija, skiria, o sulieja. Juk „dovanoti“ – tai ne tik įteikti kokį daiktą, bet ir atleisti. Atleidimas yra suprantamas kaip didelė, jei ne pati didžiausia dovana. Ir tuo nuostabiau, kad ji suartina abu – ir dovanojantįjį, ir apdovanojamąjį. Nuostabioji kalba – filigraniškai iškarpytomis snaigėms besisukant tamsoje, ji kaip žemę apšaučiančio vandens simfonija skelbia gyvybę ir viltį.

Nesvarbu, kad šių žodžių reikšmės dabar iškreiptos, ir viešojoje erdvėje griežtai pasiskirsto jų funkcijos, ir „dovanoti“ dažniausiai suprantama kaip „duoti“. Visos kalėdinės labdaros mugės, televizinės gerumo akcijos, raginančios aukoti, visi kiti renginiai, raginantys duoti – visa tai jau tapo įprasta, nesunku paaukoti kelis ar keliasdešimt litų varginagai gyvenantiems, sergantiems, nelaimingiems žmonėms. Bet ar kada įvyktų tokia akcija, kurios metu mes „dovanotume“ ar mums „dovanotų“?.. Už tai, ką esame negero padarę, pasakę, kas akmeniu guli ant širdies. Ir galbūt net neįvardytume tų, kuriems dovanojame. Tie, kurie prašosi būti dovanojami, irgi tegu lieka paslaptimi. Negi už dovanojimą mums irgi reikia kažkokio pažymėjimo, kuris visuomenės akyse leistų jaustis teisiam?.. Juk Viešpats mato žmogaus širdį. Manifestacijomis jo neapgausi.

Ir einant nuo apšviestų aikščių, nuo blizgučių ir fejerverkų, nuo šurmilio ir juoko gilyn į sniegą, į kiek aštroką, bet jau truputį priblėstančią ir minkštėjančią fleitos melodiją, stengiantis išiklausyti, ką sako sniegas, širdį netikėtai apima didelės, pačios didžiausios dovanos laukimas. Ir džiaugsmas – toks gilus ir tylus, lyg ir aš būčiau kosminis sniegas, amžinas kaip fleitos melodija.

Renata Šerelytė

Dalia Bozytė

Artėja kūčios.
Staltiesė balta.
Ir baltas sniegas
minkštas kaip vata.
Nublogus eglė
po pigiais blizgučiais.

Artėja kūčios.

Aš kūkčioju,
nes kaukia kometa,
linai užaugo,
drobė paruošta,
dar kiek –
ir jau manęs nebus čia...

Artėja kūčios.

O kūdikėli,
gležnas kaip veja,
atnešk man kriaušių

skonį burnoje,
rūgščių laukinių kriaušių
iš kibuco.

Artėja kūčios.

Vaikeli, tu kvepi
balzaminu.
Mane palesink
iš mažų delnų
grūdais auksiniais
geliančio slogučio.

Artėja kūčios.

Švari erdvė
ir nyrančios į ją
avelės su dėmėm
pakaklėje
naktų švelniausių,
gaudžiančių žvangučiais.

Atėjo kūčios.

Kitame numeryje:

- Marija Gustainienė. Ar mokame gailėtis kitų
- Romualdas Kriaučiūnas. Vertinga knyga apie tautą
- Aldona Žemaitytė. Krakatukų nuotykiniai

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Renata Šerelytė. Šv. Kalėdų pilnatvė
- 2-as psl. Dalia Cidzikaitė. Pelėdai visi pelėdžiukai yra gražūs
- 3-as psl. „Taip kvepia vakaras sapne...“
- 4-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Bostono. Samuelis Bakas
- 5-as psl. A. Žemaitytė. Apie daiktų komiškąją ir tragiškąją esmę
- 6-as psl. Gražina Mareckaitė. Dievo ožkelė
- 8-as psl. Kultūros kronika

Pelėdai visi pelėdžiukai yra gražūs

Pokalbis su šių metų LR Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo premijos laureatu **prof. dr. R. Kriaučiūnu**

Dalia Cidzikaitė

Jau ne pirmas kartas, kai 2006 metais Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos įsteigta Mokslo premija užsienio lietuviams (iš viso yra penkios premijų kategorijos) iškeliauja į Jungtines Amerikos Valstijas. Šiais metais į iki šiol jau 18 Mokslo premijas gavusių iškiliausių užsienio lietuvių mokslininkų gretas įrašyta ir JAV lietuvių prof. dr. Romualdo Kriaučiūno pavardė. Jam LR Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo premija skirta už mokslo patirties, pasisekimų sklaidą, mokslo ryšių tarp Lietuvos ir užsienio šalių plėtojimą, patirties perdavimą ir kitus iškilius mokslo pasiekimus. Šiometinę premiją taip pat gavo chemikas dr. Vilius Lėnertas iš Vokietijos ir biochemikas dr. Skirmantas Kriaučionis iš Jungtinės Karalystės.

Svarbiausios prof. dr. Kriaučiūno mokslinių darbų sritys: atminties distrakcijos ir amžiaus santykis, vyresnio amžiaus žmonių depresija ir savizudybės, vidutinio amžiaus krizės ir jų įveikimo galimybės. Šiomis temomis R. Kriaučiūnas yra atlikęs įvairių tyrimų, o gautus rezultatus skelbęs įvairiuose JAV moksliniuose leidiniuose. R. Kriaučiūnas yra profesinės psichologijos internatūros programos, 1979 m. gavusios Amerikos psichologų sąjungos akreditaciją visoje šalyje, sumanytojas, steigėjas ir ilgametis jos vadovas. Net ir sulaukęs pensinio amžiaus, Romualdas dirba – šiuo metu jis eina Michigano socialinio draudimo departamento Neįgalumo nustatymo tarnybos klinikinės psichologijos specialisto pareigas.

Romualdas JAV ir Lietuvos lietuviams žinomas ne tik dėl savo mokslinės ir profesinės veiklos. Jis – itin aktyviai rašantis žurnalistas tiek išėivijos („Draugas“, „Amerikos lietuvis“, „Ateitis“, „Aidai“, „Laiškai lietuviams“), tiek Lietuvos spaudoje, yra suredagavęs Dainavos stovyklos jubiliejinį leidinį, veiklos vadovėlius jauniems ateitininkams. R. Kriaučiūno straipsnių dėmesio centre – JAV lietuvių visuomenės veikla, psichologijos populiarinimas, neseniai išleistos knygos bei žurnalai. Jo produktyvų žurnalistinį darbą apvainikavo 2005 m. už ilgametę žurnalistinę veiklą JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos įteikta Žurnalisto premija.

Esate nenuilstantis psichologinių temų lietuviškoje, ypač išėivijos, spaudoje populiarintojas. Kodėl Jums tai yra svarbu?

Psichologijos mokslas per paskutinį šimtmetį daug pasiekė. Tik dalis tų pasiekimų yra plačiau žinomi, prieinami platesnei visuomenei. Noriu tuos susitelkusius radinius, mokslines išvargas kuo plačiau paskleisti, kad jais galėtų pasinaudoti kuo platesnis visuomenės ratas. Stengiuosi parinkti opesnes temas, tinkamas mūsų poreikiams ir gerovės kėlimui.

Psichologu pradėjote dirbti šios mokslo šakos sužydėjimo Amerikoje laikais. Kaip pasikeitė požiūris į psichologiją? Kas liūdina, o kas – džiugina?

Per paskutinius penkiasdešimt metų psichologija tikrai plačiai pasklido po pasaulį, ypač Amerikoje. Turiu galvoje ne tik klinikinę psichologiją, bet bendrą psichologinį nusiteikimą krašto kultūriniam gyvenime, literatūroje, mene, pedagogikoje, vadyboje, net pramonėje ir versle. Jos įtaka pasiekė ir religinį pasaulį, ypač juntama tarp protestantų. Pradžioje Katalikų Bažnyčia gana įtariai žiūrėjo į psichologines naujoves, ypač psichodinamišką realybės formulavimą. Kurį laiką katalikams buvo patariama tiesiog vengti psichoterapijos, nes bijota, kad dėl jos gali smukti asmens dvasingumas. Prie tokio šnairavimo prisidėjo ir kai kurių psichologų neigiamas požiūris į organizuotą religiją. Dabar tokio susipriešinimo beveik neliko, ir vis labiau pripažįstama religijos bei dvasingumo teigiama įtaka žmonių protinei ir fizinei sveikatai. Mano profesinės karjeros pradžioje buvo kalbama, kad psichologai tampa modernių laikų kunigais ar dvasiškaiais, pastaruosius pakeisdami. Laikas parodė, kad vietos liko abiem profesijoms ir kad jos

Iš kairės: dr. Vilius Lėnertas (Vokietija), dr. Skirmantas Kriaučionis (Jungtinė Karalystė) ir prof. dr. Romualdas Kriaučiūnas (JAV).
Elta nuotr.

viena kitą papildo, o ne viena su kita tarsi varžosi.

Jūsų daktaro disertacija buvo skirta atminčiai. Kodėl pasirinkote šią temą? Gal galėtumėte palyginti žmogaus asmeninę ir tautos atmintį? Kuo jos skiriasi ir kur jos susitinka?

Disertacijos temos pasirinkimas buvo padiktentuotas akademinio gyvenimo aplinkybių. Mirus mano studijų komiteto pirmininkui, jo vietą pasiūlė užimti psichologijos katedros vedėjas, kurio specialybė buvo atminties tyrinėjimas. Jo pastangomis atradau iki tol man mažai žinomą sritį. Neturiu ypatingos išvargos apie tautinę atmintį. Aišku, pirmiausiai reikalinga asmens atmintis, kad iš to galėtų vystytis kolektyvinė atmintis. Asmeninė atmintis yra elektrinis ir cheminis smegenų procesas bei sutelktos informacijos sandėliavimas smegenyse. Vadinasi, tokiu būdu asmens sutelktą informaciją galima užrašyti ir sandėliuoti kompiuteriuose ar popieriuje ateičiai. Tautinė atmintis taip pat reikalauja kažkokio sandėliavimo, kad sukrautas lobis būtų perduodamas iš vienos kartos į kitą. Tautinė atmintis randama padavimuose, legendose, papročiuose, kalboje ir t. t. Karl Jung visa tai bandė aptarti kaip žmonijos atmintį, kuri yra paveldima. Nors su laiku išryškėja genetinio paveldo svarba, psichologijos dėmesys tebėra labiau nukreiptas į aplinkos įtaką žmonių vystymuisi.

Gal galėtumėte palyginti protinę sveikatą ir rūpinimąsi ja anksčiau ir dabar?

Neseniai beveik visas klinikinės psichologijos dėmesys buvo skiriamas ne tiek protinės sveikatos palaikymui ir jos ugdymui, kiek protinių ligų ir negalavimų gydymui ar apvaldymui. Čia daug įtakos turėjo psichoterapija. Biocheminiai atradimai ir išrasti vaistai gana sėkmingai varžosi su psichoterapija, nors pastarosios šalininkai yra įsitikinę, kad jų metodas yra sėkmingesnis, nors ir brangesnis. Per paskutinius keletą metų tokią inerciją bandoma pristabdyti ir pabrėžti pozityviąją psichologiją. Apie ją kaip tik skaičiau paskaitą Vilniaus universitete š. m. lapkričio mėn. pradžioje. Būtina nuo individualios psichoterapijos pereiti prie profilaktikos. Jau vystomos šiterpimo programos, pasinaudojant internetu ir mobiliuoju telefonu. Populiareja savipagalbos grupės, biblioterapija. Augant pozityviajai psichologijai, didesnio dėmesio sulaukia teigiama nusiteikimo, visuomeninių institucijų ir tarpasmeninių santykių ugdymas. Sukama galva, kaip padėti sveikiems žmonėms padidinti savo veiksmingumą, našumą ir laimingumą. Pozityviojoje psichologijoje vietos yra ir dvasingumui, kuris apibūdinamas kaip siekis

surasti kažką švento, išsiskiriančio iš įprastinių dalykų, kaip vertą didelės pagarbos.

Ar anūkė Audra, pasirinkusi studijuoti psichologiją Indiana University, seka senelio pėdomis? Kokių patarimų jai (jaunajai kartai) turėtumėte?

Nors Audra studijuoja psichologiją, apie tai, prieš pradėdama studijas, su manimi nieko nebuvo kalbėjusi. Atsiradus progai, jos paklausiau, iš kur tas noras studijuoti šį mokslą kilo. Pasirodo, kad dar gimnazijoje jos draugai į ją kreipdavosi su klausimais, prašė patarimų. Taip gimė noras daugiau apie psichologiją sužinoti. Būdama keturiolikos metų ji parašė, o po poros metų išleido savo knygą „Crown of Dreams“. Tą knygą skaitant man pasidarė aišku, kad Audra turi ne tik talentą rašyti, bet ir sugebėjimą išsijausti, suprasti kitus ir pakreipti įvykių teigiamą pusę. Prieš porą savaičių sužinojau, kad ji jau baigė rašyti savo antrąją knygą. Patariau jai, kad, studijuodama psichologiją, kiek jos norai leidžia, stumtųsi į neuropsichologiją ir toje srityje gautų gerus pagrindus, nes klinikinės psichologijos ateitis yra susijusi su šia, o ne su „kalbamosios terapijos“ sritimi. Jau minėtos pozityviosios psichologijos įtaka taip pat su laiku augs.

Ar Jūsų kaip psichologo pagalbos prireikia ne tik darbe, bet ir draugams, artimiesiems, JAV gyvenantiems lietuviams?

Pirma kilusi mintis – sviestu košės nepagadinsi. Didelei daugumai žmonių psichologo pagalbos nereikia, nes jie turi natūralioje aplinkoje esančius „psichologus“. Jais yra jų šeima, draugai, bičiuliai, kolegos darbe, kaimynai, idėjos draugai. Esame vienas nuo kito priklausantys sutvėrimai, užprogramuoti santykiams su kitais. Visi norime būti išklausyti, suprasti. Tik maža dalis tikrai nori kokių profesinių patarimų. Aišku, tokiais atvejais juos reikia nukreipti pas kitus specialistus, nes yra sudėtinga, o kartais net neetiška painioti draugystę su profesiniais patarnavimais.

Esate daugelio straipsnių autorius. Ar neplanuojate ateityje tų straipsnių paskelbti atskira knyga? Jei planuojate, kokie straipsniai pakliūtų į tokią knygą?

Pati pirmoji tokią mintį kėlė Birutė Bublienė, kiek vėliau – Vytautas Kamantas. Nuo knygos galimybės nesipurtau, bet straipsnių atranką turėtų padaryti redaktorė ar redaktorius. Esu įsitikinęs, kad pelėdai visi pelėdžiukai yra gražūs. Mano atveju, per daug tų pelėdžiukų turiu, kad tilptų į vieną lizdelį. Kad viskas, kas mano jau sukaupta, nežūtų,

Nukelta į 8 psl.

„TAIP KVEPIA VAKARAS SAPNE...”

Kotryna Grigaitytė KŪČIŲ DUONA

Kai Kūčių duoną laušim,
Mums ašaros byrės,
Ir skausmas neataušęs
Skros ilgesio marias.

Pabirom, kaip karoliai,
Po svetimas žemes
Ir ieškom ligi šiolei
Tik vien kelio mes.

Nušvies iš prakartėlės
Jį žvaigždė tolima,
Padvelks į širdį vėlei
Namelių šilima.

Juk Tu, užgimęs kūtėj,
Benamis, kaip ir mes,
Sužerki mus rieškutėm
Į Tėvo kišenes.

Tegul iš mūs nė vienas
Pasaulį nepaklys,
Kol kruvinas blakstienas
Pakels gimta šalis.

Henrikas Nagys ŽMOGAUS NAMAI

Kalnų šaltiniai rytmetį mane pabudins,
ir mano šuo džiaugsmingai saulėj los.
Paimsiu lazdą ir išeisime abudu
po akinantį sniegą paklajot.

Iš skambančios miglos iššoks upokšnis,
ir praklegės pro baltus akmenis, pro mus.
Snieguotas debesis – šviesi žmogaus svajonė –
nuplauks į tolimus dangaus namus.

Kaip žalias žiedas prasiskleis po kojom
nustebęs ežeras. Kaip žemės ašara – skaidrus.
Jis miega Dievo delne ir alsuoja
į veidą Jo – žuvėdras ir drugius...

Kalnų šaltiniai rytmečiais pabudins.
Kalnų šaltiniai užmigdys naktim.
Kad amžių taip gyventume abudu
su saule, ežerais ir debesim!

Gražina Tulauskaitė SNIEGAS IR KALNAI

Aplink tik sniegas ir kalnai,
O aš viena mažoj trobelėj.
Daugiau čia nieko nematai:
Aplink tik sniegas ir kalnai.
Dažyk nors dangų mėlynai,
Kurio tau nieks grąžint negali.
Aplink tik sniegas ir kalnai,
O aš viena mažoj trobelėj.

Kleopas Jurgelionis ŽVAIGŽDĖS

Neieškotos, nelauktos, nors norėtos,
Į mano širdį viena po kitos
Per vilkstę metų, man likimo gal žadėtos,
Sukrito kelios žvaigždės visatos.

Sukrito, sužalbavo ir iškrito –
Tolyn, dar nekeliatais joms keliais,
Viliojamos tolybių gal pasaulio kito,
Atmintinos tik savo spinduliais.

Dabar širdy man ilgesiai skausmėja,
Ilgiuos vienos, ilgiuos visos eilės,
Dangus taip spinduliais sumišusiais gausėja,
Jau jų sutikt padėti negalės.

Henrikas Radauskas ŽIEMOS PASAKA

Įspėk, kas kvepia? Neįspėjai.
Lelijos? Liepos? Vėjai? Ne.
Taip kvepia princai ir kirpėjai,
Taip kvepia vakaras sapne.

Žiūrėki: linija pro stiklą
Praėjo posūkiu tyliau,
Rami šviesa pro švelnią miglą
Čiurlena pieno upeliu.

Žiūrėki: sninga, sninga, sninga.
Žiūrėki: baltas sodas minga.
Nugrimzdo žemė praeity.
Įspėk, kas eina? Neįspėjai:
Ateina princai ir kirpėjai,
Balti karaliai ir kepėjai,
Ir šlama medžiai apsnigti.

Vytautas Mačernis

* * *

Praeinančiam pasaulyje praeisiu,
Kasdien suduždamas, bet išdidus:
Mylėdamas skurdžiosios Žemės vaisių
Ir moteris, ir saulę, ir sapnus.

Kaip svečias, pakviestas į šventę šviesią,
Aš paragausiu, vynas ar svaigus,
Aš tik gėlių spalvom pasigėrėsiu,
Savin giliai įkvėpsiu jų kvapus;

Ir mylimos nerūpestingą veidą
Lengvai palietęs pirštais virpančiais,
Triukšmingai muzikai aplinkui aidint

Ir atsiveikinęs mostu tik su svečiais,
Palikęs žiburius toliau jų šventei degti,
Išeisiu vienišas į amžinąją naktį.

Pranas Visvydas ŠERKŠNAS

Ko aš dabar rašau apie šerkšno baltumą,
Minėdamas užšalusią upių spindėjimą?
Kodėl aš numetu atgailos kraitį
Ant silpstančių rankų dievų?

Dvasia yra nuklydusi kažkur. Nematau
Vaivorykštės grožio nei ankstyvo lietaus.
Tik mirusios motinos balsas dainuoja sapne.
Tik Žaliakalnio laiptai šaukia mane.

O vaikai, žvaigždynais vainikuoti, žaidžia,
Nesirūpindami kraujo kraupiu paveldėjimu.
Ne sniegą jie mini, bet saulę. Ne šerkšną,
Bet būsimo gyvenimo spindėjimą.

Užrašai iš Bostono

Samuelio Bako parodos Vilniuje, Washingtone ir Bostone

Stasys Goštautas

Daugumą litvakų dailininkų jau aprašėme, pagerbėme, atidarėme parodas, išleidome albumus, knygas (A. Andrijauskas, „Litvakų dailė L'École de Paris aplinkoje“, Vilnius, 2008). Jau pripratome prie jų meno. Paskutiniu metu atsirado du dailininkai litvakai, iš tų, kurie pergyveno holokaustą ir mene bei literatūroje paliko savo pėdsakus. Turbūt atsiras jų ir daugiau. Pirmasis buvo Arbitas Blatas, palikęs Lietuvai nemažą savo kūrybos dalį. Dabar, savo nuostabai, susipažinau su senuku dailininku, gimusiu Vilniuje 1933 m. ir gyvenančiu Westone, prie Bostono. „Draugas“ jau rašė apie Samuelį Baką (pavardė gali būti vokiškos ar rusiškos kilmės), bet visame pasaulyje jis žinomas kaip Bak. Jis pradėjo tapyti dar nepriklausomoje Lietuvoje, būdamas vos trejų metų, o sulaukęs devynerių, poeto Abraomo Suckeverio iniciatyva Vilniaus gete suorganizavo pirmąją piešinių parodą 1942 m. Po karo su mama kaip lenkų pilietis gavo sovietų leidimą repatrijuoti į Lenkiją, iš jos atsидūrė DP stovykloje ir 1948 m. emigravo į Menahemo Begino sukurtą Izraelį.

Kaip ir daugelis kitų lietuvių, Bakas lankė Pariziaus École des Beaux Arts, tęsė studijas Romoje ir kaip tikras kosmopolitas gyveno New Yorke, Pariziuje, Šveicarijoje ir galiausiai 1993 metais apsigyveno Bostone. Jis yra apkeliavęs visą pasaulį su parodomis, katalogais ir savo meno filosofija.

Praėjus beveik 60 metų po pirmosios parodos, antrą parodą surengė Vilniuje, Nacionaliniame meno muziejuje, 2001 m. Emanuelis Zingeris pristatė S. Baką kaip holokausto palikuonį. Paaikškėjo, kad jis su motina buvo paslėptas Benediktinų vienuolyne, šalia Šv. Kotrynos bažnyčios. Įdomu tai, kad jo senelio sesuo Janina Rushkevich, pakrikštyta tuomet, kai buvo jauna, padedama draugės seselės Marijos Mikulskos, padėjo trumpam surasti prieglobstį ir davė Samueliui popieriaus ir pieštukų. Taigi turime dar porą litvakų, išgelbėtų nuo nacių. Kada nors, pasitaikius progai, bandysiu paklausti Samuelio, kokią įspūdį jam paliko tas vienuolynas ir kokią įtaką jam turėjo.

Kitais metais Bostone, paskatinta dailininko kelionės į Vilnių, Pucker galerija surengė net dvi parodas, pavadintas „Return to Vilna“ I ir II (2002 rugpjūtis – lapkritis). Senamiestis, su šaknimis išrauti medžiai, pakibę ore. Žmogaus beveik nematyti, nutašytas iš akmens arba prabėgantis šešėlis už nugaros, pusiau debesuotas dangus, mėlynas ir baltas, žemė suskaldyta į gabalus. Tekstas anglų kalba, regis, neradau nė vieno lietuviško žodžio. Abiejų parodų medžiaga vėliau, 2007 metais, buvo sudėta į vieną knygą. Nors visur parašyta Vilna, savo prisiminimuose Bakas pateikia tris Vilniaus vardo versijas: Wilno, Vilnius, Vilna. Viskas atrodo kaip po cunamio, po audros, po bombardavimo, viskas išbarstyta danguje ir ant žemės...

Samuelis Bakas. Landscape with Documents. Aliejus, drobė, 24X48, Pucker Gallery, Boston.

Samuelis Bakas. A Knight of the Intifada. Aliejus, drobė, 30X30, Pucker Gallery, Boston.

Praėjus vienuolikai metų po antrosios Vilniaus parodos, šiais metais, Vilniaus Tolerancijos centre buvo atidaryta trečioji Bako paroda, eksponuojami 37 darbai. Parodos pavadinimas – „Gyvenimo stotys“, liudija skirtingus jo gyvenimo ir kūrybos laikotarpius nuo 1946 m. iki pat 2012-ųjų. Juose atsiskleidžia ir susimaišo labai skirtingi meno stiliai... Kaip ir visada, dailininkas noriai dalijasi savo kūrybos paslaptimis. Į Tolerancijos centrą atkeliavo ir vėlyviausios, 2010–2011 metais sukurtos drobės iš ciklo „Adomas ir Ieva“, praėjusią vasarą pristatytos Pucker galerijoje Bostone.

Sunku pasakyti, ar gerai yra filosofuoti apie savo meną, bandant pateisinti savo kūrybą. Ne visada geri dailininkai būna geri savo meno aiškintojai. Gal geriau sprendimus palikti meno kri-

tikui arba žiūrovui bet reikia pripažinti, kad Bako dailės aiškinimai kartais intriguoja labiau negu jo paveikslai.

Bakas yra išbandęs daug stilių – abstraktųjį, pusiau abstraktųjį, ekspresionistinį, – tačiau bene labiausiai jam tiktų realistinio siurrealistinio vardas. Bakas mėgsta perkrautas metaforas, simbolius ir dekoracijas primenančias rokoko puošmenas. Nuo apačios iki dangaus jo paveikslai – pilni daiktų, tiesiog apstulbina akis. Galima paminėti kad ir naują parodą Bostone (2012 spalio – lapkritis), pavadintą „Your Move“ (tai šachmatų terminas – „Tavo ėjimas“, parodoje šachmatai žaidžia su pasauliu kaip lygūs su lygiu, pilni spalvų ir metaforų). Aliejiniai paveikslai perpildyti pigmento, techniškai puikiai atlikti, gal net per daug tobuli. Katalogo autorius, profesorius emeritas Theodoras K. Rabbas, istorijos profesorius iš Princetono, apie šachmatų funkciją karo lauke rašo daugiau negu daile ir primena XVI amžiaus olandų dailininkus. Neaišku, kodėl dauguma Bako tapybos darbų yra be datos, numeruoti vienas po kito (BK 1500, keletas – BK1400).

Tuo pačiu metu Pucker galerijos, atstovaujantios Bakui, dėka š. m. spalio 15 – gruodžio 3 dienomis. LR ambasadoje Washingtone vyko Bako paroda „Vilnius ir anapus“. Pasak kultūros atašė Evaldo Stankevičiaus, ši paroda rengiama kaip Lietuvos žydų genocido aukų atminimo ir Vilniaus geto likvidavimo 69-ųjų metų minėjimo programos dalis. Parodą pristatė Valstybinio Vilniaus Gaono muziejaus direktorius Markas Zingeris. Kaip ir po pirmo apsilankymo Lietuvoje, taip ir dabar, Bakas perteikia naujausius savo išpūdžius, Vilnius tampa jo dabartinių temų objektu. Deja, parodos nemačiau, todėl nekomentuosiu. □

Iš kairės: JAV ambasadorė Lietuvoje Anne E. Derse, tapytojas Samuelis Bakas, Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus direktorius Markas Zingeris, Lietuvos ambasadorius JAV ir Meksikai Žygimantas Pavilionis, buvęs Smithsonian Nacionalinio Amerikos istorijos muziejaus direktorius Brentas D. Glassas.

Samuelis Bakas. Remnants. Aliejus, drobė, 36X36, Pucker Gallery, Boston.

Apie daiktų komiškąją ir tragiškąją esmę

Aldona Žemaitytė

Andriaus Mosiejaus fotografijos „Boulangerie“ (kepyklėlėje)... Ak, tai nuostabu, nes tai yra žaidimas gyvenimu. Tai „Boulangerie“, kur niekad nebūna nuobodu. Ir fotografijos, iš kurių tryksta gyvenimo džiaugsmas, švelni ironija, daiktų grožis, jų šiluma. Į savo fotoaparato objektyvą ją suplukdo prityręs daiktų „medžiotojas“ Andrius. Taip, tai Andrius Mosiejus, druskininkiečių, ir ne tik menininkų, numylėtinis, kuris yra ne tik talentingas pedagogas, mat, apie jį nuolat sukaliuojasi jo dėstomu piešimo menu sudominti vaikai. Jis – burtininkas, atgaivinantis daiktus, nes velsiška durų rankena net blizga iš pasididžiavimo: ji tokia sena, kaip ir visa Vello grafystė... Na, o raudonosios durys, – argi tai ne karališko puošnumo ženklas. Jų kaimynystėje tupi uodas (o gal kitas vabzdys, sunku išžiūrėti), nusprendęs pailsėti tarpinėj stotelėj. Kurgi daugiau, jei ne arčiau debesų...

Tuo tarpu Nidos uostas su kurėnu priešaky leidžia pajusti Kuršmarių kvapą ir sukelia nostalgiją pašėlusiai marių, kopų, dangaus ir jūros traukai. Ir vis dėlto šiame foto nuotykyje nuostabiau yra vaikai. Du berniukai laime trykstančiomis akimis. Ta nerūpestinga vaikystė, kai Maironio gatve Druskininkuose galima lėkti pasikinkius savąjį *ferrari*...

Ši maža fotografijų paroda (o tik tokios ir būna „Boulangerie“) pavadinta „Ne (monochromatai)“. O tai reiškia, kad toje pačioje M.K. Čiurlionio gatvėje, už didžiojo MKČ tėvų namelių, yra „Mažoji galerija“, kur Druskininkų gyventojai ir jų svečiai susitinka su Andriaus Mosiejaus „Monochromatais“. Ne bet kokiais – akumuliaciniais... Tai jubiliejinės Andriaus parodos (jam dar tik 60) antroji dalis.

Ką gi jie man primena? Lietuvos Atgimimo pradžioje į Vilnių, berods, Maskvos ar Peterburgo teatrų grupė atvežė spektaklį „Oberiutai“. Tada mes, buvę kaip sovietinio realizmo išaldytos žuvys, išvydome lyg kokią stebuklą kitokią teatrą ir kitonišką spektaklį. Ir sužinojome, kad ano amžiaus pirmojoje pusėje gyveno ir buvo represuotas fantastiškas rusų rašytojas Daniilas Charmsas, rusiškojo absurdo literatūros klasikas. „Oberiutai“ pasaulį matė vaiko akimis, o vertino tai, kas neturi praktinės naudos. Aktoriai, meistriškai jungiantys komiškus ir tragiškus elementus, tada mums, nieko panašaus nemačiusiems, sukūrė ypatingą absurdo teatro atmosferą. Taigi oberiutiškąją metodą (vėliau jį naudojo ir Oskaras Koršunovas savo spektakliuose) prisiminiau žiūrėdama į jubiliejinės Andriaus Mosiejaus parodos „herojus“, kabančius ant Druskininkų „Mažosios galerijos“ sienų.

Autoriaus valia jo sukurti asambliažai buvo pavadinti akumuliaciniais monochromatais. Esmė yra ta, kad žiūrėtojas paroda, t. y., Andriaus pateiktus paveikslus, turi priimti širdimi, nes autorius daiktų pasaulį paverčia savotišku žaidimu. Kitu atveju žiūrovas pamatys tik senus aprūdijusius, suskilusius daiktus, sukomponuotus pagal pačiam autoriui tesuprantamus dėsnius. Norint daiktų pasaulį paversti žaidimu, reikia turėti išmintingas pagyvenusio žmogaus akis ir vaiko širdį. Pedagogas A. Mosiejus išmintingai dirba su vaikais ir mo-

Po lietaus.

Andriaus Mosiejaus nuotr.

ka žvelgti į žmones ir daiktus per humoro prizmę. Ekspoziciją pradeda nepretenzingas asambliažas (taip menotyryninkai vadina šią senų daiktų komponavimo ant plokštumos techniką) „Mieli ir vis dar neblogi daikčiukai“. Čia sutelpta elektros stulpo izoliatorius ir gertuvė obliuis, ir spygliuotos vielos gabalėlis... Visi šie daiktai atkeliavo į dailininko dirbtuvę iš konkrečių šeiminių, kurie Andriui juos padovanojo, žinodami jo polinkį kaupti senienas.

Taigi „monochromatai“ yra asambliažai, paženklininti juoda arba pilkšva spalva. Atskirus kūrinis į vieno žodžio „monochromatai“ visumą jungia skiemenys arba pavienės raidės, kurios išreiškia tam tikrą autoriaus sumanymą, paaiškintą konkreto skiemens ar raidės pavadinimu. Pavyzdžiui, skiemuo MO pavadintas *gyvenimo tekstų atsitiktiniai motyvai*. Bet jie sujungti neatsitiktinai, nes menininkas, komponuodamas daiktus vienus greta kitų, juos perkeičia, suteikdamas jiems daugiaprasmes vertes. Daiktai tarsi atgyja ir gyvena savo anterinį gyvenimą.

Arba skiemuo NO, pavadintas *pilkaveidžiais* (plokštė diktuoja asambliažo formą), kuriame savo vietą randa skaičius 210, burokinė tarka, linų bruktuvė ir ... klasės nuotrauka po gaubtu stiklu. CH – tai *nekalbus baidytojas, pasiruošęs tylėti*... Asambliaže telpa mįslingas skaičius 15, kaukės, žmonių, žvėrelių, gyvuliukų figūros. MA – *bebalsis metafizinis kūnas išlieka* (autorius paaiškinimas). O kas tai yra? Veidrodžio šukės, vaikiška geldelė (žaislas), dujokaukė, sagos... Absurdas? O gal mūsų visas gyvenimas yra absurdas? Tokių autoriaus sumanymų, rodančių jo santykį su daiktais, knibždėte knibžda visuose asambliažuose (pavyzdžiui, *rymo gandai daiktų ir rakančių atminties; pesimistas žaidžia regėjimu; sergantis atmintim sufleris* ir t. t.

Šiuos asambliažus reikia ne tik peržiūrėti, bet ir patyrinėti. O tai reiškia, prie kiekvieno iš jų stabtelėti ir gerokai pamąstyti. Mąstymas yra sunkus menas taip pat, kaip ir asambliažų kūrimas. Jame šviečia tos pačios amžinos gyvenimo pusės – komiškoji ir tragiškoji. Jei tragizmą pavyksta paversti komizmu – manyk, kad laimėjai gyvenimą...

P.S. Savo kompiuterio nuotraukų archyve

Velsiška durų rankena.

Nuotraukos iš parodos („Nemonochromatai“)

radau šaunų Druskininkų menininkų duetą – tapytoją, asambliažininką Andrių Mosiejų ir architektą Gerardą Šatūną. Visai neseniai G. Šatūnas „Boulangerie“ buvo surengęs antrą savo jaunystės laikų fonuotraukų parodą „Laiko ženklai II“. Tai jau visai kita ir kito menininko biografija, kupina sovietmečio grimasų. Mat, baigęs Šiauliuose vidurinę mokyklą, aistringai fotografuojantis jaunuolis Gerardas panorą studijuoti kino operatoriaus specialybę Maskvos kinematografijos institute. Bet... atsidūrė Kauno politechnikos instituto Statybos ir architektūros fakultete, nes tuometinis Šiaulių komjaunimo veikėjas A. Laurinčiukas nedavė jam rekomendacijos kelionei į Maskvą. Mat G. Šatūnas niekaip nenorėjo tapti komjaunuoliu...

Ak, ta sovietinė nomenklatūra... Ji ne vienam nekomjaunuoliui pakišo koją, kabinantis į gyvenimą, kaip ką tik mano paminėtas Albertas Laurinčiukas, kilęs komunistinės karjeros laiptais vis aukštyn: Maskvos „Moscow news“ korespondentas, „Selskaja žizn“ ir „Tiesos“ korespondentas Amerikoje, vėliau Lietuvos kompartijos CK darbuotojas, „Tiesos“ vyr. redaktorius. Ką padarysi: istorija dar gyva mūsų atmintyje, tik mes ją vadiname skirtingais vardais: vieni nomenklatūrinės kartos (ypač daug partinės nomenklatūros išėjo iš Šiaulių), kiti – prarastosios kartos, treči – tyliosios rezistencijos...

O iš tikrųjų kas buvom mes, ta karta, kurios du atstovai štai puikuoja Rimo Kvaraciejaus nuotraukoje: Andrius Mosiejus ir Gerardas Šatūnas. Abu šiauliečiai, ne nomenklatūriniai. Bet ir ne prastieji... □

Andrius Mosiejus ir Gerardas Šatūnas.

Rimanto Kvaraciejaus nuotr.

Dievo ožkelė

Saulės Uždavinytės dienoraščio pasirodymo proga

Gražina Mareckaitė

Slampinėdama prie savo namų Baltstogės gatvėje, Vilniaus pakraštyje, kartais matydavau mergaitę, vedančią ožką. Mergaitė ją iširėžusi tempdavo, o toji muistėsi, spyriojosi, pyko. Jos eida-vo išilgai bėgių Markučių ir Pavilnio pusėn arba per tiltą ir liepų šešėliais nuklota Rasų gatve. Mergaitė buvo jau beveik suaugusi, bet liesa ir smulku-tė, sunku jai buvo tramdyti raguotą užsispyrėlę. Jos nuolat stoviniudavo, nes tekdavo laukti, kol ožka apgraus kokį dulkėtą krūmelį, sužiaumos dagį ar sučiaumos piene. Kartą mačiau, kaip nuėjo į kapi-nes. Su ožka į kapines?

Margų margiausi vaizdai – kadrai iš ilgo gyve-nimo filmo (ryškūs, spalvoti, pilki, išblukę, juodai balti ar beveik neįžiūrimi) tūno neapibrėžtoje vie-toje, vadinamoje atmintimi, ir galėtų ten likti ligi mirties (ir net po mirties). Niekados nebūčiau pri-siminusi to nereikšmingo epizodo (juk po karo dau-gelis laikydavo ožkas), bet su atmintimi ne viskas taip paprasta. Paprasta tik tol, kol ji tavęs nenuste-bina, išnirdama visiškai tuščioje vietoje su nesuvo-kiama jėga, kaip povandeninis laivas lygiausiame jūros paviršiuje, kol nemėgini to psichikos reiškini-o pagauti, susekti, suprasti, kas jis ir kur jis yra.

Mergaitės ir baltos ožkelės vaizdas gal nieka-dos nebūtų atsiradęs „prieš mano akis“ (bet juk ne prieš akis!) arba „išniręs iš atminties“ (bet kur ta atmintis?), arba „iškilęs mano vaizduotėje“ (bet juk ne vaizduotėje), jeigu vakar nebūčiau išsikalbėjusi su moterimi, kuri, kaip dabar, po pusės šimtmečio, paaiškėjo, buvo ta pati mergaitė su ožka, tada man visai nesvarbi praeivė, iškarpa iš vaikystės pa-veikslo, figūra iš krūvon sumestų dėlionės detalių. Staiga dėlionė susidėstė ir tapo dar vienu vilnietiš-ko albumo puslapiu. (Kodėl tiek dalykų sužinau tik dabar, kai lieka vis mažiau laiko, o vaizdai ir įvy-čiai grūdasi kaip didžiulė minia prie vienintelių vartų?)

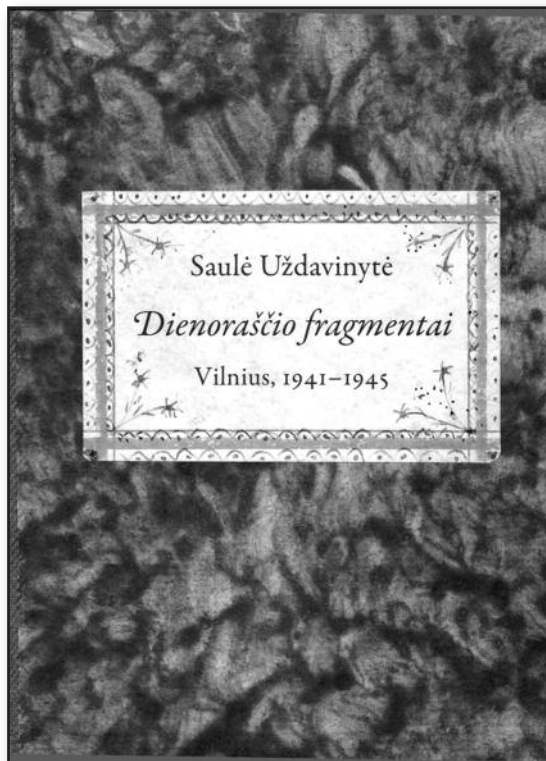
Pokaryje tėvai dažnai minėdavo keistą pavardę – Uždavinys. Kartais su mama užeidavome į senovi-nį butą Aušros Vartų gatvėje, prie pat Švenčiausios Motinos koplyčios. Dideliame tada jau bendrame bute gyveno keletas tėvų pažįstamų: vilnietis kuni-gas Pranas Bieliauskas, to Uždavinio vaikai Saulė ir Sakalas, jų globėja ponja Jadvyga, mokytojo Vinco Matuizos šeima ir dar kažkas. Man buvo keis-ta, kad žmonės savo namuose gali klausytis giesmių ir maldu, o atidarę langus – ir pamokslų koplyčioje. Ne kiekvienam taip pasitaiko. Bet žurnalisto Vinco Uždavinio šeima, tuoj po lenkų okupacijos su pir-maisiais lietuviais grįžusi į išlaisvintą Vilnių, apsi-gyveno kaip tik čia, erdviame penkių kambarių bute su langais į Aušros Vartus. Laimingas jų gyve-nimas truko neilgai. 1941 metais staiga mirė moti-na, palikusi našlaičiais vaikus – aštuonerių metų Sakalą ir vienuolikmetę Saulę. 1944 metais buvo suimtas ir ištremtas į Vorkutos lagerius tėvas.

Su paaugliais Uždavinukais nebendravau – po-kariu buvau dar vaikas. Tik dabar iš aštuoniasde-šimtmetės Saulės Uždavinytės sužinojau daug neži-notų dalykų. Saulė išsaugojo savo, vienuolikmetės, dienoraštį. 2012 m. išleistoje knygelėje „Dienoraš-čio fragmentai. Vilnius, 1941–1945“ nušviestas mer-gaitės gyvenimas, šeimos kasdienybė, tragiškos netektys, Vilnius vokiečių ir vėl jau rusų valdžioje. Kažin, ar rašytojo profesionalo plunksna tikriau ir giliau išreikštų vaiko jausmus, staiga mirus moti-nai, netekus mylimo tėvo? Kas nuoširdžiau nei vai-kas perteiktų tragišką jausmų sumaištį? Mergaitė skaudžiai ilgisi įkalinto tėvo, o kai suvargęs, suly-sęs, ilgais plaukais apžėlęs tėvas pamuoja jai pro grotuotą KGB kalėjimo langelį, ją apima siautulinga linksmybė – širdis veržiasi iš krūtinės, o iš lūpų – karšta padėka gerajam Dievuliui. Tėveliukas gyvas! – ir mergaitė beveik šoka iš džiaugsmo... Tikrovė? Išmonė? Kūryba? Kas už ką aukščiau, tik-riau, svarbiau?

Saulės dienoraštyje, tarsi skaidriame praeities veidrodyje, matau ir save – mūsų gyvenimų parale-lės nusidriekę viename laike, Aušros Vartų ir Rasų apylinkėse. Galį būti, jos susikryžiuodavo... Šai

Saulutė eina į Rasas lankyti mamos kapo ir prižė-lusiuose gatvių pakraščiuose gano per žiemą išba-dėjusią ožką. Iš po akmeninio Rasų tilto išlenda traukinys, išleidžia juodų dūmų stulpą, o kažkoks vaikas (tikriausiai aš) ant suskilinėjusio šaligat-vio žaidžia „klases“... Arba rūškaną žiemos rytą kasdieniu keliu pro Aušros Vartų arką su kuprine ir grindinį siekiančia natų *papke* kulniuojų į pamokas ir paslystu ant užšalusios balutės... Tuo metu Saulė, savo buto pastogėje nurankiojusi nuo virvės suledėjusius skalbinius, pašėrusi ten laiko-mą ožką iš kaimynų surinktomis bulvių lupeno-mis, pro kiemo vartus išbėga į gatvę ir paslysta ant to paties ledo. Galbūt... Tik nieko tada nežinojau apie Uždavinį buto pastogėje, prie pat koplyčios per žiemą laikomą ožką, nežinojau, kad mergaitė, vaikščiojusi į kapus su ožka, praėjus šešioms dešimtims metų, pasakos man savo istoriją.

Žurnalistas Vincas Uždavinys (1902–1983) – spalvinga prieškarinio Lietuvos ir okupuotojo Vilniaus figūra. Iš Vilniaus jam teko sprukti nuo lenkų valdžios represijų, studijuoti Kaune. Ryški buvo jo veikla Vilniaus vadavimo sąjungoje, kelionės po „Kauno Lietuvą“ (taip nepriklausomą valstybę prieš-

karyje vadino lenkai) su paskaitomis apie Vilnių, apybraižų knyga „Europa pro automobilio langą“, fotografijų albumai, straipsniai ir atsišaukimai, iš-vykos su Vilniaus vadavimo misija į JAV ir t. t. Tai turtinga, nuotykinga, dar nežinomų faktų kupina biografija, verta išsamaus studijavimo ir nušvieti-mo.

Saulės dienoraštyje jos tėvas – jaunas, žavus, rūpestingas, mylimas ir mylintis.

Tokio Vinco Uždavinio nepažinojau, mačiau jį sugrįžusį iš Vorkutos – pavargusį, žilą, nors vis dar „prieškarinį“ poną. Bet šis rašinys – ne apie jį.

Prabėgę metai Saulės Uždavinytės vaikystės dienoraštyje užpildė ateičiai skirtas tuštumas, atsakė į daugelį klausimų. Vienintelis mano noras – bent greitakalbe perteikti Saulės pasakojimus, panaikinti jos dienoraščio „baltas dėmes“. Visa tai privalo būti įamžinta neparašytoje Vilniaus sagoje, nes joks scenaristas nesugalvos, nesukurs tokio filmo – jam nepakaktų vaizduotės.

Kaip pasakoją Saulė, po 1939 metų apsigyvenę Vilniuje buvusio lenkų valdininko bute, Uždaviniai turėjo *gasposę* Zofiją – pamaldžią ir išmanią namų šeimininkę. Per visą tarnystės laiką Uždavinių šeimoje ji neišmoko ir nepasakė nė žodžio lietuviškai! Kartą, kai Zofija pateikė pietums keptų smegenėlių, linksmai nusiteikęs tėvas neatsargiai pajuokavo apie Pilsudskio širdį ir smegenis. Zofija mirtinai išsižeidė, užsitarė savo kambarėlyje ir visą dieną raudojo. Nepadėjo nei maldavimai, nei atsiprašy-mai. Tada tėvas nuėjo pas geriausią Zofijos draugę šauktis pagalbos. Draugė atėjo maldyti Zofijos ir paklausė tėvo, ką tokio jis jai pasakęs? Kai tėvas paaiškino, ko rauda Zofija, jos draugė irgi balsu

Saulė ir Sakalas Uždaviniai su globėja Jadvyga Kviecinskienė Aušros Vartų gatvėje, Vilniuje, 1946 m.

pravirko. Verkė jos ilgai, duetu...

Kai, įžengus į Vilnių Raudonajai armijai, 1944 m. rudenį, dar karui nepasibaigus, Vincą Uždavinį suėmė saugumas, našlaičiai liko vieni vieni, be jokio pragyvenimo šaltinio, kaip du šiaudeliai ply-name lauke. *Gasposė*, vis paverkšlėdama, kad jai niekas nemoka algos, kurį laiką dar su jais gyveno. Vos atsiradus galimybei, pasimeldusi prie Ostra Brama, ji repatriavo į Lenkiją. Vaikai palydėjo ją į geležinkelio stotį. Niekas neverkė. Pajudėjęs traukiniui, *gasposė* pro langelį šaukė: „Sakaliukas, nie zapomnij czyscic buciki!“ („Sakaliuk, nepamiršk valyti batų!“).

Buvusiame Uždavinių bute jau nuo karo metų keitėsi įnamiai, nes valdžios savo nuožiūra dalino orderius. Viename kambaryje ligi paskutinio į vakarus išvykstančio vokiečių traukinio gyveno operos dainininkė Pupėnaitė. Jai išvažiavus, kam-baryje vaikų džiaugsmui liko daug karolių, blizgu-čių, teatrinių papuošalų. Paskui ten gyveno artistas Semėnas, o šalimais apsigyveno Aušros Vartų kle-bonas Pranas Bieliauskas.

Kunigas Pranas Bieliauskas buvo ryški prieš-kario ir pokario Vilniaus figūra, lietuvis patriotas, persekiojamas visų okupantų: bolševikų, lenkų, vokiečių, ir vėl sovietų. Muzikalus, turėjęs galingą gražų bosą, kunigas buvo pagerbtas net ir labai lie-tuvių nemėgusio Vilniaus arkivyskupo Jalbrzy-kowskio, kuris leido „litwinui Beliauskui“ giedoti Arkikatedroje. Po 1939 metų, kai Vilnius vėl tapo Lietuvos sostine, vyskupas Mečislovas Reinsys pasky-rė jį Aušros Vartų klebonu. Pranas Bieliauskas visą savo gyvenimą Tėvynei tarnavo ne mažiau, negu Dievui. Tarnystė Tėvynei ir tėvynainiams buvo jo, vilniečio, nuolatinė kova už Vilniaus lietuvių teises, už pačią jų egzistenciją. Pokaryje – vėl nauji iššū-kliai: pagalba stalininių represijų aukoms, parama rezistenciniam pogrindžiui, žmogaus ir tikėjimo gynimas, kova ir malda. Kunigas Bieliauskas, kaip ir Saulė Uždavinytė, rašė ligi mūsų dienų išlikusių dienoraštį.

Savo dienoraštyje vienuolikmetė Saulutė daž-nai kreipiasi į Aušros Vartų Mariją, prašydama pa-galbos ir užtarimo. Ar gavo ji to, ko taip meldė? Atrodo, kad viskas jos gyvenime klostėsi priešingai – blogyn ir blogyn, sunkyn ir sunkyn... Motina mirusi, tėvas suimtas, jaunylis brolis nuolat serga, jokios pagalbos iš niekur. Tik malda ir žmonių malonė padėjo Saulei – vėliau jau penkiolikmetei „šeimos galvai“ – nepalūžti. Tartum Dangaus siųs-tas stebuklas vaikų gyvenime atsirado Vilniaus krašto mokytoja Jadvyga Kardelytė-Kviecinskienė. Ji pamilo vaikus, ėmė juos globoti. Jų tarpusavio meilė ir prierašumas vis stiprėjo, jie tapo viena šeima. Vaikai globėją vadino *ponia*, *mūsų ponja* – ir niekaip kitaip. O *ponios* gyvenimas – žinau jį tik paviršutiniškai – būtų vertas intriguojančio vilnie-tiško stiliaus romano, nes gražioji *ponja*, kaip ir visi Vilniaus lietuviai būdama karšta patriotė, vis dėlto ištekejė už Juzefo Pilsudskio sūnėno. Medinis Kviecinskių namas su veranda kitapus Neries, prie-šais Vrublevskio (Mokslų akademijos) biblioteką, skendėjo daržų ir sodų žalumoje. Ponia Jadvyga ištekejė iš meilės, išsiskyrė tautiniu pagrindu...

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

Ponia rūpinosi KGB kalėjime kalinamo vilniečio vaikais, važinėjo į provinciją ieškoti (mainyti) maisto produktų, vasarą glaudė vaikus savo mediniame name, nupirko ožką, kad nusilpusiems paaugliams prasimanytų pieno. (Žiemą, kaip jau rašyta, ožka gyveno Aušros Vartų gatvėje „ant aukšto“). O svarbiausia, *ponia* septynis mėnesius nešiojo jų tėvui į NKVD kalėjimą siuntinius – baltinius ir maistą. Tą šaltą 1944-45 metų žiemą dieną dieną stovėdavo eilėse prie perdavimo langelio sušalusi, pavargusi ir dar guosdavo tėvo netekusius vaikus...

Saulė savo dienoraštyje rašo apie pergalės maršais skambančią 1945 m. karo pabaigos dieną, baidą dieną, kai teismo pastate Vrublevskio g. Nr. 6 karinis tribunolas nuteisė tėvą. „Stoviu prie teismo sienos ir drebu, virpu be paliovos. Radijo garsiakalbiai praneša, kad šią dieną baigėsi karas, bet jokio džiaugsmo, jokios vilties. Prie teismo durų apačioje stovi „žalioji girelė“ su dvigubom sienom ir durim, kuri paims tą, kas man viskas, ir išves į kalėjimą, vėl į kančias. Stovime čia jau nuo 13 val., vakaras atėjo, o mes vis dar prie tų sienų, kur mūsų mylimiausias. Prieš dešimtą išėina advokatas, *ponia* klausia jį, kaip su tėveliu. Aš bijau išgirsti, aš visa drebu. 10 metų lagerių, kaip plieno kūju daužia mano širdin, 10 metų... Aš vos laikausi atsirėmusi į mūro sieną, bet nieko nebematau. Ir medžiai, ir Gedimino kalnas, baltoji Katedra, viskas susilieja į vieną tašką, kuriame matau įrašytus tuos 10 metų lagerių. Vėl prašome kareiviuką pasimatyti. Tėvelis mums atiduoda tris savo rašytus laiškus. Jis ramus, prašo nenusiminti ir melstis. O Dieve, brangiausias Dieve, padėk mano tėveliui, gelbėk Jį, duok, kad neišvežtų.“

Tačiau išvežė. Ateidavo laišakai iš Vorkutos. Tėvas buvo visiškai nusilpęs, mirtis jau žvelgė jam į akis. Ir *ponia* ryžosi beveik neįvykdomam žygiui – važiuoti pas jį į tremtį, mėginti gelbėti. Vaikų globėja ruošėsi kelionei: kepė taukuose ir džiovino už kortelės gautą duoną, Dzūkijos kaime į medų išmainė šilko suknelę, pirkė svogūnų, vitamino C tablečių... Kunigas Bieliauskas šiai pagalbos misijai davė *poniai* kelis auksinius pinigėlius. Važiuoti reikėjo per Maskvą, ten persėsti į Archangelsko traukinį, o bilietų civiliams be specialių leidimų neparduodavo...

„Užtark prieš Aukščiausią“ – koplyčioje ir gatvėje skambanti giesmė veržėsi į vidų pro antrojo buto langus. Gal Gailistingoji Aušros Vartų Marija, matydama nelaimingų vaikų gyvenimą, girdėdama jai skirtus Saulutės žodžius, vis dėlto išklause savo kaimynų maldavimų ir jiems padėjo? Kartą su kažin kokiais valdiškais reikalais į Uždavinių butą užėjo aukšto laipsnio kariškis, kazachas, turbūt karo didvyris. Jam krito į akis senoviniai baldai iš masyvaus medžio, skaptuoti ir drožinėti auksarankių Lietuvos meistrų. Kariškis buvo gana padorus žmogus, nes tuos baldus jis ne „rekvizavo“, o sudėrėjo iš vaikų nupirkti. Taigi atsirado šiek tiek pinigų, kurį laiką Saulė ir Sakalas galėjo prasimaitinti. Bet sovietų kariškiui Aušros Vartų Marija turbūt nenorėjo padėti... Baldams į Kazachstaną nugabenti karo didvyris išrūpino lėktuvą. Baldais pakrautas lėktuvas išskrido, bet nenuskrido – pakeliui nukrito ir sudegė. Tokia lemtis...

Tačiau išgirdęs apie *ponios* ketinimus keliauti į šiaurę pas vaikų tėvą, kariškis sutiko jai padėti, nes ir pats netrukus turėjo per Maskvą važiuoti į Rytus. Maskvoje su kariškiais dokumentais jis gavo *poniai* bilieta į traukinį ir jį – su kunigo dovanotomis aukso monetomis, su maisto prikimštu lagaminu, apsupta vagišių, valkatų, banditų – pasiekė Vorkutą, išsirūpino pasimatymą su kaliniu ir laimingai grįžo namo. Vincas Uždavinys ėmė stebuklingai sveikti. *Ponia* visų pinigų neišleido – likusius gražino kunigui Bieliauskui, o šis juos padalino į dvi dalis ir pusę vėl atidavė *poniai* – vaikų Uždavinukų labai.

Tame bute apsisitėjusias dvi kunigo Bieliausko giminaites Kundrotaites nuo Jiezno lankydavo pažįstami partizanai. Saulė prisimena vieno partizano vardą – Marijonas. Kartą, bėgdami nuo persekiotojų, į duris paskambino Marijonas su draugu. Juos įleido kunigo šeimininkė Antosė. Namuose daugiau nieko nebuvo. Tuoj pat jų įkandin atlėkė enkavedistai. Spardydami duris, šaudydami į visas

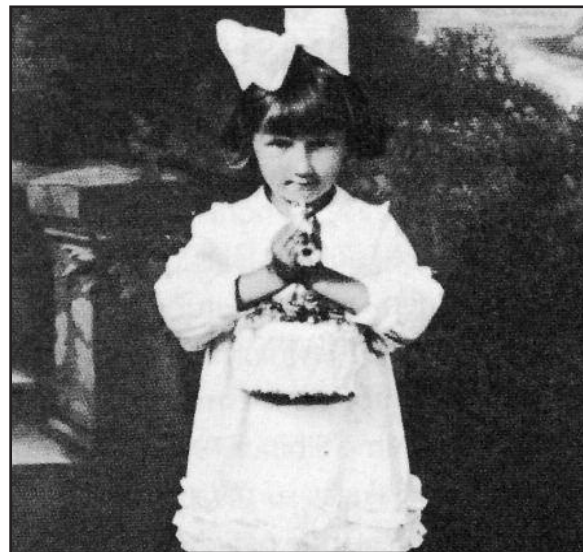
1942. Kovos. 24. Vilnius. 43
Pirmą kartą savo gyvenime pergyvenau tokį didelį strioką. Tai būtent šis pamėčiau šianakt. Tai būtent Vilniaus miesto bombardavimas. Mes visai negalvojome, kad šianakt galėtų Vilnius bolševikai bombarduoti. Po vakarienės aš tėvelis, broliukas ir iš „švartės“ atraukė mano dėdė atsiguolėm kno naminiui o tai buvo apie pusę dešimties. Derintą valandą pamėčiau, kad mūsų kambaryje ir paskui pasigiedo baidis ir didelis griausmas. Palūdo tėvelis ir klausia manęs kas čia daro, ar atsakiam, kad turbūt bombarduoja. Ir tikrai po kiek laiko vėl žingstelėjo šviesa ir mairdėjo baidis sprognusių bombų garsai. Tėvelis greit apsisengė, o taip pat ir aš. Broliukas serga ir miega nieko negieda kas čia daro. Mūsų buto gyventojai sujudo ir visi bėgo į gatvę. Jie sėdėjo patamsi kambaryje. Aš visa drebu. Kai

Saulės Uždavinytės dienoraščio fragmento faksimilė.

puses, puolė vyrų ieškoti. Tačiau partizanams pavyko nusileisti lietvamzdžiu per virtuvės langą ir pasprukti į Bazilijonų kiemą, o ten – gaudyk vėją laukuose. Bute Nr. 2 buvo paspėsti „spąstai“ – prieš-kambaryje dieną naktį budėjo sargyba, iš buto nieko neišleido, čiupo kiekvieną atėjusį. O Saulėi reikėjo palėpėje pašerti ožką. Vos tik Saulė su kopūsto lapais kibirėlyje užlipo ant aukšto ir atidarė palėpės duris, budintis enkavedistas, šaukdamas „stoj!“ (būtinai stoj, ne kitaip!), atkišęs ginklą puolė paskui ją. Prietemoje sukrotėjo ožka, enkavedistas šovė, nepataikė, Saulė visa drebėdama kartojo „on koza! on koza!“, o saugumietis, vietoje pasislėpusio partizano banditų irštvoje pamatęs ožką, pasijuto baidis ir leido jiems pabėgti pro virtuvės langą. Paskui Antosę teisė ir išvežė į lagerius.

Nesulaukę savo pasaloje aukų, enkavedistai išsivedė seną beraštę kunigo šeimininkę Antosę, apkaltinę ją ryšiais su „banditais“ – tai ji atidarė duris ir leido jiems pabėgti pro virtuvės langą. Paskui Antosę teisė ir išvežė į lagerius.

1945 metų vasaros pabaigoje, gyvendama pas globėją namelyje prie Neries, Saulė savo dienoraštyje rašo: „Šiandien turėjau juokingą nuotykių su mūsų ožkele. Šį pavasarį *ponia* pirkė ožkę, ji atsivedė ožiuką ir duoda gana daug pieno, kas tokiuose laukuose labai praverčia. *Ponia* išėjo į miestą,

Saulė Uždavinytė. Apie 1935 m.

aš virtuvėje viriau pietus, o Sakalas skaitė knygą mano kambaryje. Ožkelė buvo uždaryta savo gardelyje, aš su Sakalu labai jos bijoju, nes taip smarkiai badosi, taip šoka ant žmogaus, kad nieks prie jos nei nesiartina, tik viena *ponia* su ja dar šiaip taip sugyvena. Nežinia, kokių būdu jinai išsilaužė iš savo 'namų' ir nubėgo daržan į kopūstus. Mes su Sakalu pamatėme ir nulėkėme su šluotom ją varyti 'namo', bet ji tik pastatė savo ragus ir ramiai sau toliau ėda žalius kopūstėlius. Vargais negalais mes ją išvarėme iš kopūstų. Ji supyko ir pradėjo mus vytis, mes abu įlėkėm į kambarį, o ji per verandą, per koridorių atstačiusi ragus paskui mus. Mes su Sakalu iššokome pro langą ir nežinome, ką daryti. Girdžiu tik, kad ožka nuo stalo lėkštes ir šakutes mėto, o pati bijau jos ragų ir neinu vidun. Žiūriu, o ji jau mano kambaryje užsikėlusios kojas ant lango prie tėvelio fotografijos pamerktas gėles ėda nesivaržydama. Pagaliau viską visuose kambariuose apžiūrėjusi išėjo į kiemą. Mūsų laime, atėjo *ponia* ir uždarė ją į tvartą. Vėliau turėjoma daug darbo, kol sutvarkėme visus išmėtytus daiktus ir surinkome indų šukes.“

O netrukus *ponios* valdoje apsilankė „svečiai“ iš KGB. Visą dieną krėtė namus ir badę durtuvais daržo žemę, enkavedistai ją suėmė ir išsivedė. Gimnazistė Saulė Uždavinytė su mažuoju broliuku vaikščiojo po Vilniaus kalėjimus, mėgindami sužinoti, kur įkalinta jų globėja, prie kurio langelio reikia stovėti, jeigu nori perduoti maisto.

Bet maisto jie patys beveik neturėjo. Todėl paauglė, lankiusi Rasose mamos kapą, buvo tokia smulki ir liesa. Tai pastebėjau net ir aš, kai, ieškodama pabėgusios iš kiemo katės, vėl pamėčiau mergaitę, tą Dievo ožkelę, su jos ožka prie geležinkelio.

Tokia smulki, liesa mergaičiukė, o juk laikė savyje šitokių sunkų ir didelį krūvį, nešiojo ištisus jausmų ir minčių pasaulius, nevaikiškų išmėginimų, nevaikiškų skausmų ir sielvartų marias. Kiek daug jau tada ji žinojo – ne vien šitas greitakalbe perpasakotas istorijas, bet dar daugybę kitų. Ji matė karo grimasas, savo kailiu mokėsi Vilniaus ir Lietuvos istorijos, anksti suprato žmonių ir daiktų vertę, iš arti matė mirtį, jautė Dievo artumą, išmoko amžinai mylėti, išmoko tikėti, tikėti, tikėti...

Ligi šiol nebuvau prisiminusi mergaitės, matytos kadaise vis tolstancioje ir siaurėjančioje optinėje perspektyvoje. Ji vedė už virvelės užsispyrusią ožką. Nieko tada apie ją nežinojau. Dabar žinau. □

Kultūros kronika

2012 12 14 – 2013 01 17 Klaipėdoje veiks išskirtinė paroda meno gurmanams – juvelyro Sigito Virpilaičio paroda „Mamuto kaulas ir perlai“. Talento ir meistrystės dėka dailininko rankose gimė perregimi mamuto kaulo ažūrai, iš kurių nuausti koljė, segės ir auskarai. Kūrėjo subtilumą ir virtuoziskumą liudija formos ir spalvų dermė: iki neįmanomo plonumo išskaptuoto šviesiai gelsvo kaulo ir žėrinti visų atspalvių pilkų perlų paletė.

2012 12 15 Vilniaus Kongresų rūmuose koncertavo vienas garsiausių pasaulio orkestrų – Vienos Johanno Strausso festivalio orkestras. Iškilus austrų menininko Peterio Gutho vadovaujamas kolektyvas atliko naujausią koncertinę programą. Kartu su orkestru pasirodė ir ryškiausia Vienos operos žvaigždė Monika Mosser. Tradicijų puoselėtojas Peteris Guthas koncertų metu dažniausiai paiso senojo papročio, atsiradusio dar J. Strausso laikais – diriguoja ansamblui, rankose laikydamas smuiką. Vadovas ir atlikėjai bendrauja su žiūrovais ir gali nesivaržydami pakelti publiką nuo kėdžių, priversdami juos šokti. Arba nusileisti į salę ir parodyti, kaip reikėtų elgtis, išgirdus nuotaikingą jų muziką.

2012 11 21 – 2012 12 17 vyko simpoziumas „Skulptoriai skaito Donelaičių“. Simpoziumas priklauso tęstiniam 2010–2014 metų projektui, skirtam Kristijono Donelaičio 300 – osioms gimimo metinėms paminėti. Kiekvienais metais numatoma nuliedinti iki 12 mažosios plastikos darbų, iš kurių būtų sudaryta per penkerius metus išliedintų skulptorių profesionalų kūrinių kolekcija. 2010 metais jau nuliedinta 10 skulptūrų K. Donelaičio tema. 2011 m. nuliedinta dar 10 darbų. Sukomplektuota ir kasmet papildoma rinktinė kolekcija bus pristatyta miestuose, susijusiuose su Donelaičio vardu ir lietuvybe: Vilniuje, Karaliaučiuje, Klaipėdoje, Tolminkiemyje. Taip pat – Vokietijoje ir Lenkijoje – ten miestai dar tikslinami.

2012 12 07 – 2013 02 17 Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje vyks paroda „Minios“. Ji aprėpia Lietuvos meno kūrinius nuo XIX a. iki šių dienų, atkreipdama dėmesį į skirtingus minios vaizdinius bei jų santykį su visuomeniniais procesais. Šioje Linaros Dovydaitytės ir Dovilės Tumpytės globotoje parodoje eksponuojami kūriniai, sukurti per paskutinius du šimtus metų, atskleidžiantys, kas yra minia, kas jai priklauso, ar iš tiesų minioje pranyksta žmogaus individualumas, ar ji įkvepia tokiems veiksams, kuriuos atlikti vienam pritrūktų drąsos.

2012 11 17 – 2012 12 29 vilniečiai ir miesto svečiai kviečiami į ilgojo maršruto ekskursijas Vilniaus Bernardinų ansamblyje. Tai vienintelis Vilniaus senamiestyje geriausiai išlikęs gotikos kampelis. Ekskursijos metu galima sužinoti, kokia yra nuo XV a. prasidėjusi Bernardinų istorija, išvysti atnaujintas senojo ansamblio erdves, pavaiškščioti senojo vienuolyno koridoriais, nusileisti į bažnyčios požemius ir gynybinių bokštelių sraigtiniais laiptais pakilti į palėpę, iš kurios galima išvysti įspūdingą Vilniaus senamiesčio bažnyčių bokštų ir stogelių panoramą.

2012 12 16 Vilniuje, Jaunimo teatre vyko režisieriaus Vido Bareikio spektaklis „Kovos klubas“ pagal Chucko Palahniuko romaną. Pasak režisieriaus, tokia gaivališka ir jaunatviška medžiaga tiesiog privalėjo būti sukurta būtent čia, Jaunimo teatre, o viena iš pagrindinių spektaklio užduočių – „versti“ teatrą savyje, ieškoti naujų kalbos galimybių bei šviežio dialogo su publika. Vidas Bareikis tikisi, kad šis spektaklis sukurs kažką įdomaus ir sunki, kontroversiška medžiaga bendram dialogui sujungs daug savo vidumi jaunų ir aktyvių žmonių.

Mokslo premijos

Atkelta iš 2 psl.

pasirūpinau, jog mano rašinių nuorašus turėtų Lituanistikos tyrimo ir studijų centras Čikagoje ir Amerikos Lietuvių kultūros archyvas, esantis Putname, CT. Iki šiol susidarė jau dvylika trijų colių storumo tomų.

Iki šiol esate aktyvus JAV Lietuvių Bendruomenės, Šiaurės Amerikos ateitininkų federacijos narys. Be abejo, tai sąmoningas apsisprendimas. Kuo šios organizacijos patraukė? Kokia jų įtaka Jūsų gyvenime? Koks Jūsų indėlis į jas?

Būdamas aštuonerių, karo audrose praradau savo tėvą. Likau su motina ir dviem sesutėmis. Apgalvodamas visą gyvenimą, turiu pripažinti, kad ateitininkų organizacija tapo mano tėvu, mane auklėjusiu, ugdžiusiu, brandinusių ir skatinusių veikti. Apie įstojimą į ateitininkus pranešiau savo mamai tik po priesaikos davimo. Gal prisibijojau, kad nepritaru. Tada ateitininkai dar veikė slapta, nors karas jau buvo pasibaigęs ir gyvenome svetimame krašte. Pasisakęs motinai, iš jos, savo nuostabai, sužinojau, kad ji pati yra buvusi ateitininkė ir 1927 m. dalyvavusi Palangos nepaprastoje ateitininkų konferencijoje. Daug metų teko dirbti Ateitininkų federacijos visų keturių sąjungų centro valdybose, paruošti ir paskelbti ideologinės programos vadovus. Vienu metu keleriems metams man buvo patikėtos federacijos generalinio sekretoriaus pareigos. Aišku, visur teko artimai dirbti su bendraminčiais.

Su Lietuvių Bendruomene ryšiai irgi artimi, likę visam gyvenimui. 1949 m. uždarant lietuvių pabėgėlių stovyklą Rebdorfe, Bavarijoje, visiems buvo įteikti dviejų puslapių nurodymai, kaip turime elgtis už Lietuvos ribų. Manau ten buvo, apibendrintos Lietuvių Chartos mintys iš kurių išsivystė Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, įskaitant ir JAV LB. Man tas dokumentas tapo tarsi rašytiniu testamentu, kaip likti lietuviu. Mano mama man visuomet buvo gyvas visuomeninės veiklos ir artimo meilės darbų pavyzdys. JAV LB turėjau įvairių pareigų. Kurį laiką pirmininkavau Lansing LB apylinkei. Vėliau buvau įtrauktas į JAV LB Krašto valdybą, kuriai energingai vadovavo Algimantas Gečys. Galima sakyti, kad, ateitininkuose išmoktus ir išsąmonintus principus pritaikiau plačiau – ne tik Lietuvių Bendruomenėje, bet ir savo gyvenime.

Aciau už užkalbinimą ir progą pasidalinti gyvenimo akimirkomis. Noriu Jums padėkoti už mūsų ilgalaikį bendravimą ir bendradarbiavimą. Dažnai sakau, kad skaitytojų atsiliepimai man yra didžiausia paskata toliau rašyti. Prie to būtinai turiu pridėti ir Jūsų prieinamumą, kantrybę ir norą man skirti dalelę vietos „Drauge“.

P. S. Jau po pokalbio sužinojau, jog dr. Kriaučiūnas savo Mokslo premiją paskyrė Vilnijos krašto lietuviškoms mokykloms. □

